

Маргарита НИКОЛОВА (Видин, България)

ТОПОНИМИТЕ *МАРКОВО КОЛÈНО, МАРКОВА СТЬПКА/МАРКОВИ СТЬПКИ* – МИТОЛОГИЯ И ЕТИМОЛОГИЯ

Резюме

Топонимите „**Марково колено**”, „**Маркова стъпка**”, „**Маркови стъпки**” съдържат митологемата за хиерогамията (свещения брак) на Свещената планина/скала – Великата богиня Майка Земя и нейния син Марко, роден от скалата. Този извод произтича от фалическата символика на мъжките крака – „коляното” и „стъпките” на божествения юноша-мъж Марко.

Summary

The toponyms “Marko’s knee”, “Marko’s footstep”, “Marko’s footsteps” contain the myth of the sacred marriage of the Holy mountain/rock = The Great Goddess Mother Earth and her son Marko, born from the rock. This conclusion comes from the phallic symbolism of men’s legs – the “knee” and the “footsteps” of the godlike adolescent-man Marko.

Топонимът **Марково колèно** е от землището на село Бераинци, Трънско, и е във връзка с легенда за Крали Марко (Цветкова 2016: 361). В труда на Ж. Душков „Крали Марко и българската топонимия” не открихме подобен топоним, но топонимите **Маркова стъпка/Маркови стъпки** са сред най-често срещаните (Душков 2013: 581–615).

В немногобройните произведения в проза на БЮЕ (БЮЕ 1971) обаче е съхранен твърде архаичен момент от „биографията” на Марко, свързан с неговото коляно. Ще цитираме някои от тях:

1. Турците хвърлили Марко в тъмница (пропаст), където имало ламя (гушер). Марко разчекнал ламята с коляното си (БЮЕ 1971: 925-№32).

2. Крали Марко бил затворен в Едренската тъмница зарад една вдовица ... Там го нападнало едно голямо чудовище, с люспи таквоз, кату гущер, дете сега му викат крокодил. Нахвърлило се то отгоре му и кату го захапало за коляното някъде, Крали Марко си свил крака, после го разтворил и със силата на ногата си, разчекнал устата на чудовището (БЮЕ 1971: 814-№187).

3. Като избягал от турците, три години се крил Крали Марко, хранила го една бабичка. Но дошло едно животно, ламя, не давало вода. Искало човек да яде. Дошло ред на едно момиче, едно на майка и баща. Бащата се разплакал и рекъл: „Еее, де Крали Марко сега?” Бабичката казала, че е жив, но гладен. Опекли добиче, нахранил се Крали Марко и отишъл при ламята. Тя зинала, много дни сидяла гладна и като зинала тъй, той си пъхнал свито куляното в устата ѝ и като си изправил крака, ѝ разчекнал устата (БЮЕ 1971: 818-№193, 942-№275).

4. Марко, хвърлен с измама от краля Вардарин в тъмница, разчеква хала (БЮЕ 1971: 866-№204).

5. Разгневен, задето Марко му отвърнал, баща му накарал да го хвърлят в тъмница. Там Марко разчеква ламя с коляното си (БЮЕ 1971: 944-№307).

6. Марко бил хвърлен в тъмница. Там той разчекнал с коляното си гущер, който искал да го погълне. След години бил освободен от царя, за да го избави (да избави дъщеря му) от черен арапин. Марко погубил арапина (БЮЕ 1971: 941-№265).

7. Хвърлен от турски цар в кула, Марко разчеква гущер с коляното си (БЮЕ 1971: 941-№266).

8. Обвинен и хвърлен в тъмница, Марко разчекнал с коляно ламята, която била там. След това царят го освободил, за да го избави от върлуващия черен арапин. Марко излязъл на бой, но арапинът му пробил ръката с пушката си. Тогава Марко грабнал един плуг и го убил (БЮЕ 1971: 940-№250).

9. Делю Костурянин нарича детето на Марко – Огнянчо, „Марково колено”, защото е силно като баща си Марко, тъй като повдигнало „чаша ведреница до колена” (БЮЕ 1971: 754–756); вариант: Беле от Костур нарича нямащия още седем години син на Марко „Маркоо

колено”, защото изпил половината вино от чаша-чебър („чабурлия”) и успял „да потъргне сабя дипленица и я изваде малце от ножница” (Вековно наследство II 1977: 219–224).

Най-близък типологичен паралел на мотива „разчекване устата на халата” в двубоя между Марко и ламята/халата/гуцера в пропастта/тъмницата, в която се намира Марко, откриваме в двубоя между младия вавилонски бог Мардук и Тиамат (букв. „Море”) – персонификация на солените води, за която се предполага, че има змиевидно тяло, съпруга на Апсу (шум. Абзу) – персонификация на сладките води, във вавилонската космогонична поема „Енума Елиш” – „Когато там горе”. Когато още нищо друго не съществувало преди тях, те смесили водите си и тогава в дълбините (в недрата) се породила първата двойка богове и техните деца – Ану, Енлил, Еа (шум. Енки) (които са главни богове в шумерския пантеон). Младите богове вдигали голям шум и тревожили съня на Апсу. Той настоял пред Тиамат да ги погуби. Тя се възпротивила, но Апсу решил да ги погуби. Младите богове научили злонамерената вест и започнали да се готвят за отбрана. Бог Еа победил Апсу с магически действия и заклинания и като му отнел атрибутите на божествената власт, оръжието и божествения блясък, го предал на смъртта. Бог Еа въздигнал своя дом върху тялото на Апсу, заживял в него със съпругата си Дамкина и родили сина си Мардук, наречен от баща си „момче-слънце”, „слънчице божие”, чийто нимб е равен на сиянията на десет богове. Побесняла от загубата на Апсу, Тиамат решила да си отмъсти и се подготвила за битка: създала огромни змии, дракони, чудовища, начело поставила втория си съпруг Кингу, на когото поверила плочката на съдбите на света и на хората. Боговете се изплашили, като научили за подготовката на Тиамат, и изборът им паднал върху младия Мардук – героят да се срази с Тиамат. Той се съгласил при условие, че ще получи най-висшата власт над боговете, които приели и го дарили с властта над целия свят.

Мардук избира като оръжие за двубоя лък, стрела и боздуган. Преди да се впусне в двубоя с Тиамат, той пуснал пред себе си мълния, изпълнил тялото си със сияещ пламък и обкръжил главата си със страшно сияние (Я открою ... 1981: 34, 35, 39).

Ето картината на двубоя:

Един срещу друг се втурнаха Тиамат и мъдрецът на боговете
Мардук,

като в двубой се счепкаха във вихрена битка.
Господарят хвърли мрежата си, за да я оплете,
злия вятър, който го следваше, пусна насреща ѝ.
Щом Тиамат зина с уста да го погълне,
напъха злия вятър в нея, за да не я затвори.
Буйните ветрове изпълниха корема ѝ,
поду се тялото ѝ, устата ѝ остана широко зинала,
пусна стрела и промуши нейното тяло,
разсече корема ѝ, през средата го срязва.
Завърза я, огне ѝ живота,
повали нейното тяло и стъпи с крака си отгоре.

Мардук отнел плочката на съдбите от Кингу, сложил ѝ своя печат
и я окачил на гърдите си, като с този жест подчертал властта си над
света и боговете. И той започнал акта на сътворението на света: разся-
къл тялото ѝ на две части, от горната направил небето, от долната –
земята, определил пътищата на небесните светила, дните, седмиците
и месеците на годината, построил храмове на главните богове,
сътворил и човека от глина, смесена с кръвта на Кингу (Личковска,
Шажинска 1984: 170–180; Мифы II 1982: 110).

Сред космогоничните творения на Мардук е и освобождаването
на водите. След като изправил главата на Тиамат и върху нея насипал
планина:

Он бездну открил – устремились потоки.
Тигр и Евфрат пропустил он сквозь ел очи.
Ел ноздры заткнул он – накопил там воды.
Насыпал на грудь ел гору крутую.

Дабы воды собрать, устроил ямы (Я открою ... 1981: 43).

Целта на поемата „Енума Елиш” е да покаже величието и мощта
на бог Мардук като демиург, сътворител на света, който след издига-
нето на Вавилон през 18 в. пр. н. е. постепенно става централно
божество на вавилонския пантеон (Я открою ... 1981: 25). Но първите

писмени сведения за него възлизат към средата на III хил. пр. н. е. (Мифы II 1982: 190).

Сравнението между деянията на Марко и бог Мардук разкрива следните сходства и различия:

1. И двамата са **млади**: в поемата Мардук е назван „младият Мардук”, „герой”, „синче” (умал. от **син**), т. е. дете, „синче-слънце”. Марко е юнак, т. е. млад, в юношеска възраст, герой.

2. И двамата убиват змиевидно създание, свързано с водите: Мардук убива Тиамат, прародителката, с лък, стрела и боздуган; Марко убива ламята/халата с коляното си.

3. И двамата освобождават водите.

4. Мардук е бог-демиург – творец на света; Марко не е демиург, той е само силен герой/юнак, който показва силата си.

5. Мардук получава властта над боговете и света; Марко продължава героичните си подвизи и победи, доказвайки своята сила и мъжественост в двубои с юнаци като него и с демонични същества. Целта на неговите героични подвизи е сватбата, която той осъществява и става мъж.

6. Мардук е бог, потомък на богове; Марко е закърмен от самодива, т. е. богиня, от чието мляко той получава силата си. Той също притежава черти на божество.

7. Еднаква основа в имената и на двамата – **Мар-**.

Мардук сътворява света с частите от тялото на „прамайката” Тиамат (Море), която всичко е породила (Я откряю ... 1981: 32) – персонафикация на водната шир – първичната материя, от която възникнали и се развили една след друга различните форми на живот според космогоничните схващания и на шумерите от III хил. пр. н. е. (Личковска, Шажинска 1984: 34, 35). Мардук я убил с лък и стрела, като пронизал утробата ѝ. Двубоят Мардук – Тиамат би могло да бъде тълкуван и като смърт-сватба, в резултат на която от тялото на прамайката Тиамат се ражда светът. Марко оставил многобройни следи върху камък/скала: коляно, нога, стъпки, крака, ботуши.

Известна е фалическата символика на стрелата в митологиите на много народи и идеографското тъждество стрела = тялото на стрелеца, от което се развива тъждеството острие на стрелата = краката (на мъжа). От символиката на краката са породени много мотиви,

в които краката се свързват със зачатие. Тяхната символика се превърля и върху ходилото, стъпката, ботуша, подметката (Мифы II 1982: 76–77). В този ред на фалически тъждества на крака и неговите части естествено се включва и **коляното** като средоточие на мъжката сексуална потентност, от която произтича и физическата сила на героя – Марко.

И. Маразов констатира, че „и в гръцката, и в римската, и в хетската, и в асиро-вавилонската традиция коленете са постоянна метафора, евфемизъм и, в крайна сметка, са тъждествени на фалоса и на лексикално равнище”. Коленете са индоевропейското място за уязвимост, както и за семенна сила. Родовата филиация у индоевропейците се асоциира с коляното (Маразов 2010: 19–23). Тази митологична характеристика е присъща и на българската традиция – синът на Марко е наречен „Марково колено”; в обичая „Поодняк”/”Полазник” сургинта на Игнажден (20-ти декември), ако първият гост „има добър по(х)од” = добри крака, в този дом ще се родят много дечица, пиленца, шиленца, яренца, теленца; миенето на краката на свекъра от невестата. Родовата филиация у българите се изразява чрез обозначенията „колената”, „поколенията в един род”.

В сюжета „Марко разчеква устата на ламята/халата с коляното си” героят извършва подвиг, с който доказва, че той е достигнал възрастта и силата да получи статута на мъж, защото вече притежава фалическата оплодителна сила на мъжа (повтаряйки, може би, космогоничния прецедент или като участващ в самия космогоничен акт). В този нов възрастов и социален статут е трябвало да премине всяко момче, всеки юноша, достигнал полова зрялост, доказвайки своята мъжественост чрез редица изпитания, чиято последна степен е брачното посвещение – сватбата. Т. е. всеки юноша е трябвало да повтори митичния прецедент.

Героичните деяния на Марко в митологичния слой на българския юнашки епос – борба с демонични същества, силови състезания и борби с юнаци и др., го свързват с героичните митове и преходните обреди в първобитното родово общество. Е. Мелетински отбелязва особената важност на „прехода на група деца в групата на възрастните мъже (инициацията), брака „като установяване на връзки с друг

род”, посвещаване в по-висок социален статут в мъжкия съюз” и др. (Мелетинский 1976: 225–229). Юношата, достигнал полова зрялост, е отделян от майката и сестрите, от групата на непосветените жени и деца, за да участва в обредите на инициацията, след които той преминава в групата на възрастните мъже с право на брак. Този преход включва физически изпитания за издръжливост и сила, научаване митовете на племенната общност, временна символична смърт и ново раждане в ново качество. Символиката на временната смърт често е изобразявана като поглъщане на неопита и изплюването му от чудовище. Обредът на инициацията обикновено е синхронизиран с календарните промени и съответни ритуали, така че съдбите на отделните индивиди в онези общества се обвързват с общия ритъм на племенния и природния живот (Мелетинский 1976: 226). Началото на посветителните обреди с момичетата и момчетата, достигнали полова зрялост, у българите е съвпадало с пролетното равноденствие (21–22 март – пролетните предбрачни момински обичаи *лазаруване, кумичене, буенец*, изместени в съвременния календар около Великден, чиято дата се определя в зависимост от пролетното равноденствие) и са приключвали след 9 месеца в деня на зимния слънцеповрат (21–22 декември). В края на Мръсните дни (12 дена след зимния слънцеповрат) юношите, вече мъже, са се завръщали в общността, имащи право на брак, на Ивановден (20 януари), а момичетата като новородени жени-майки – на Бабинден (21 януари) (Николова 2016: 115–116).

Мотивът за поглъщането на неопита от чудовище = змия е добре запазен в българския прозаичен епос: „Змия/ламя поглъща дете/Марковото дете” (БЮЕ 1971: 867-№211); „Змия поглъща юнак” (БЮЕ 1971: 867-№213); „Гюргил влиза в кладенец да извади вода и там го поглъща змия” (БЮЕ 1971: 867-№217); „Младоженец влиза в кладенец да вземе вода и там го улавя змия” (БЮЕ 1971: 867-№216); „Триглава ламя поглъща до пояс Секула детенце, който влиза в кладенец да вземе вода” (БЮЕ 1971: 868-№218); „Иве пада в кладенец и там го поглъща змия” (БЮЕ 1971: 868-№219); „Змия поглъща Милуш юнак до раменете, когато преплува Дунав, за да донесе златна ябълка” (БЮЕ 1971: 868-№225).

Другите митологични герои, с които Марко се състезава или се сдружава, и които също извършват героични подвизи и преодоляват изпитания в далечен/отвъден свят, за да се сдобият с жена или да помогнат като девери в сватбата на друг юнак (или високопоставена особа) да пренесат/доведат невестата, са назовани с умалителни имена като „деца”. Те са: Дете Голомеше, Дете Дукадинче (за него вж. Е. Теодоров 1981: 61–96), Груйо мало дете, Секула детенце, Дете созданиче/самотворче, Дете Малоянче, Дете Новаково, Дете Огнянчо (синът на Марко), Дете Радивое/Радивойче/Радуица, Дете седемгодче/седемгодин, Дете сираченце (БЮЕ 1971: 1006, 1009, 1042). Детската възраст на тези герои, които преодоляват със силата си изпитания и извършват героични дела, кореспондира с детско-юношеската възраст на момчетата, достигнали полова зрялост, участващи в инициационните обреди и посвещения, за да получат правото на брак, след който придобиват нов статут на пълноправни мъже. **Такъв е и Марко в героичните си борби и подвизи – юноша, достигнал полова зрялост, т. е. неженен млад мъж, готов да стане младоженец. И той става такъв в многобройните си сватби с крадени или сватосани девойки и омъжени за други юнаци жени.** (Описателното име на Дете Голомеше говори за неговата детска възраст – то още няма вторичните полови белези – окосмяването). Е. Теодоров установява еднозначността на думите „дете” и „момче” в смисъл на „младеж, млад човек” в българския юнашки епос, като привежда и заключението на Б. Ангелов и Хр. Вакарелски в „Трем на българската народна епика”, че „героите „деца” са със значението на герои-„момци”, както и информацията в лекции на проф. Цв. Тодоров, „че в Черна гора ... дете казват на всеки неженен мъж, независимо от неговата възраст”” (Теодоров 1981: 81–83).

Митологичният Марко и историческият (Крали) Марко от Прилеп (XIV в.) са различни персонажи, чиито имена съвпадат. Според Е. Теодоров към името на прилепския владетел са били „прикрепени някакви стари балкански предания и легенди, свързани с дума или име Марко по силата на определения от него „закон за историческата конкретизация” (Теодоров 1981: 100).

Ще приведем известните ни етимологии на името на митологичния герой Марко.

Според Р. Иванова „самото название „Марко” означава персонафикация на смъртта”, произтичащо от значението на основата **mar-** < ие. основа **mer-** ‘убивам’ и **moros** ‘смърт’, като се привеждат съответните паралели в индоевропейски езици и названия на демонични персонажи и предмети, съдържащи основа **mar-**. **Марко** е персонаж с двойствена характеристика, който умира (мнима или временна смърт) и който убива демонично същество. Р. Иванова приема тълкуването на Н. С. Державин, който свързва основата **mar-** със значение ‘вода’, съдържаща се в имената на много реки по цялата европейска територия и най-често у славянските народи. Освен това Марко е дарител на вода (убива ламята, спряла водите; самодива превръща Марко в камък; от камъка потича вода, когато Марко му въздейства с части от тялото си) и поради това „Марковите камъни в преданията ... са еквивалент на самия Марко или неговата зооморфна хипостаза – коня му”. Тези действия определят Марко и като божество, и като притежател на характеристиката на културния герой (Иванова 1995: 49–56).

Е. Теодоров свързва значението на името **Марко** с думата „кон” в някои стари езици (ст.-вис.нем. **marak**, ст.исл. **marr** ‘кон’ – прагерм. **marha**, корен **mark**, гал. **Markav**, ст.иран. **marc**, кимр. **march** ‘кон’, келт. **marka** ‘ездачен кон’) и допуска, че подобна дума „**марк**” със значение ‘кон’ би могла да съществува и в тракийски език (Теодоров 1981: 47 – бел. 99).

Вл. Георгиев посочва в тракийския език думата **Вη-markos** ‘на кон’ – епитет на тракийския бог-конник (срв. ст.в.нем. **bi-** ‘при, на’ и ирл. **marc** ‘кон’) (Георгиев 1977: 61).

Етимологичният анализ на основата на името на митологичния персонж Марко – **Mar-**, разкрива много древен произход. Тя произхожда от корен *и.-е. **mer-** ‘умирам’. Според вярванията на древните индоевропейци разумните същества са делят на **смъртни**, живеещи на Земята, т.е. хората: ст.-инд. **marta-**, авест. **maša-**, арм. **mard** ‘човек’, и **безсмъртни** – боговете: ст.-инд. **amrta**, авест. **aməša**, гр. **ámbrotos** ‘безсмъртен’ (Гамкрелидзе Т. В., Иванов В. В. – Цит.

по Шмалъстиг 1988: 40). В. Стоянов посочва присъствието на този корен в самоназванията на народи и от други езикови семейства: финоезични – **mari** у мариийци; **komi-mort-** у зиряни; **ud-murt** – удмурти; **mord-va** и **marda** ‘мъж’ у мордвини; и.-е.: ст.-инд. **márya** ‘мъж’, ст.-инд. **márta-**, авест. **marəta-**, пехл. **mart** ‘човек, смъртен’; новоперс. **mard** ‘човек’ < ***mar-** < праформа ***bâl-** древна евразийска лексема с основно значение ‘същество, човек, мъж’. Първоначалният корен ***ma-** (< **m^o**) е „с най-обща семантика, свързана с понятието „живот, съществуване, битие, същество, движение, свят” (оттук и първичните значения „същество, човек, животно”)” (Стоянов 1997: 5, 19, 28). За шумерите **me** е божествена сила, която притежават всички произлезли от вселената неща, това е силата на личното битие и развитие в рамките на съдбата и законите, управляващи вселената (Личковска, Шажинска 1984: 41; Стоянов 1997: 48 – бел. 37).

В речника на Heinrich Tishner са дадени следните значения на формата ***mer-** < ***hmer-** ‘junger Mensch’ (‘млад мъж/човек’) в следните и.-е. и други езици:

- от ***hmérios** ‘junger Mann’ (‘млад мъж’) - : aind. **márya-** ‘junger Mann’ (‘млад мъж’), Geliebter (‘възлюбен’), Bräutigam (‘годеник’); heth. **mari-** ‘Mann, Krieger’ (‘мъж’; ‘войник, воин, боец’); lyk. **meri-** ‘Mann, Krieger’, **mireñ-** ‘Mann’ (‘мъж’) > hurr. **mariannu** ‘junger Krieger’ (‘млад войник, воин, боец’); urart. **mari** ‘Reiter’ (‘ездач, конник’); kurd. **mêr** ‘Mann’ (‘мъж’); lat. **maritus** ‘Ehemann’ (‘съпруг, женен, мъж’).

- от ***hmart-** ‘Mann’ (‘мъж’) – pers. **mard** ‘Mann’ (‘мъж’), армен. **mard** (alt) ‘Mensch’ (‘мъж/човек’), (neu) ‘Mann, Ehemann’ (‘мъж, съпруг/женен мъж’), kringot. **marzus** ‘Hochzeit’ (‘сватба’).

- в семитски езици: араб. **márî, mare, mar** ‘Herr’ (1. ‘господар, повелител, владетел’; 2. ‘господ, бог’; 3. ‘стопанин’; 4. ‘господин’); араб. **imru...** ‘Mann’ (‘мъж’).

- в кавказки езици: груз. **h^hmari** ‘Ehemann’ (‘съпруг, женен мъж’); чеч. **майра, majra** ‘Ehemann’ (‘съпруг, женен мъж’) (<http://www.heinrich-tischner.de/22-sp/2wo/wort/alt/m/mer.htm>).

О. Н. Трубочев цитира думата **marzus** ‘nuptiae’ ‘сватба’ в езика на кримските готи от XVI в., и я свързва с др.-инд. **márya-** ‘молодой

человек, жених‘ (Трубачев 1981: 12), т.е. ‘младеж; годеник, момък за женене, ерген‘ (РБС 1962: 245).

В БЕР III 1986: 670: **Марко**² означава ‘младоженец‘ в таен майсторски говор (Шлегово, Кратовско), възможно от алб. **martuar** ‘женен‘, преоформено по нар. етимология от ЛИ **Марко**; **мартòвам се** ‘женя се‘ в таен зидарски говор (Брацигово) – от алб. **martoj** ‘женя се‘ (БЕР III 1986: 670, 674).

Етимологичният анализ на основата ***mer-** с първично значение ‘човек (=смъртен)‘ показва последващо развитие или конкретизация на това значение в и.е. езици: ***mer-** /<***hmer-**<***hmérios/** ‘млад мъж/човек, достигнал възрастта за брак‘: ст.-инд. **márya-** ‘младеж, годеник, момък за женене‘, ‘воин, боец, мъж‘; ***mer-**<***hmart-** ‘мъж‘ < ***hmer-** ‘млад човек/мъж‘; перс., армен. **mard-** ‘мъж‘, ‘женен мъж‘, ‘съпруг‘, **marzus** ‘сватба‘.

В посочените български тайни говори **Марко** директно означава ‘младоженец‘; **мартòвам се** ‘женя се‘.

Анализът ни позволява да изведем следното значение на основата **МАР-** на името Марко – ‘**младеж-юноша, достигнал възрастта за брак/сватба и осъществил сватбата**‘. То покрива изцяло митологичната характеристика на героя, който извършва героични дела и преодолява изпитания, доказвайки своята сила и готовност да стане мъж, характерни за архаичния социално-възрастов преход от статут на дете-момче/юноша в статут на пълноправен мъж. Името **Мар/ко** е знак, който съдържа в себе си цялото знание за обряда на инициацията. То съдържа архаичната и.-е. основа ***mer-/mar-** в специализираното ѝ значение ‘юноша-мъж в период на инициация‘, защото през този период юношите са били смятани за мъртви, пребиваващи в отвъдния свят на мъртвите, където „умирали“ като деца и се „раждали“ като мъже. И в тракийската традиция неженените са „не-живи“ (Маразов 2010: 20). В този смисъл името не е лично, то обозначава **статут** в онази далечна епоха на първобитно-общинния строй. Суфиксът **-ко** с умалително значение (актуален и в съвременния български език) доуточнява детско-юношеската възраст на героя. **Марко** е семантичен еквивалент на статута „Дете“-юнак, т.е. юноша-мъж, в българския юнашки епос, каквито са „Дете самотворче“ и „Дете

созданиче”. Техните имена разкриват божественото им самосътворение. И Марко притежава такава характеристика. „Марковите камъни” в топонимията имат отпечатъци на неговото тяло – глава, ръце, крака, колена. Той е превърнат в камък от самодива (= богиня), т. е. роден от богиня. Затова „Марковите камъни” са еквивалент на самия Марко, както заключава Р. Иванова. Т. е. той е/роден от скала. В митологичните вярвания скалата/планината е персонификация на Великата богиня Майка Земя, чието име „Баба”, т. е. „Прародителка”, носят планински върхове в България.

Налага се изводът, че топонимът „Марково колено” и многобройните топоними „Маркова стъпка”, „Маркови стъпки” съдържат митологемата за хиерогамията (свещения брак) на Свещената планина/скала=Великата богиня Майка Земя и нейния син, роден от скалата. Този извод произтича от фалическата символика на мъжките крака – коляното и стъпките на юношата мъж Марко. Митологичният прецедент е повтарян всяка пролет при Кралимарковия камък (стъпки, трапеза) при село Чокоба, Сливенско: обредните излизания на младите през Великите пости около Младенци, които *се измиват обредно с вода от „стъпките”*; момите, достигнали брачната възраст за участие в обряда Буенец, идват при камъка сутринта на Триме-рошка сряда, *измиват лицето си с вода от „стъпките”*, връзват червен конец от собствена дреха на близкия шипков храст и тогава се хващат на Буенеца. При Марковия камък се изпълняват моминските игри с женитбен характер; булките от селото след венчавката, както и другоселските годеници и снахи в Чокоба идват при Марковия камък, *за да се измият с вода от Марковите стъпки* и да връжат червения конец (Демирев 2013: 294–296). Според нас това е реликтно обредно повторение на хиерогамията – брачен акт с божеството Марко чрез приемане (измиване, пиене) на неговата „семенна течност”, символизирана от водата в „стъпките”. Марко е един от митологичните персонажи, родени от скала (срв. Петросян 2015: 51–69) и имащи връзка със Слънцето. Сходствата (име и функции) с шумеро-акадския бог Мардук подчертават неговата митологична архаичност и може би връзка.

Изображения на „стъпки” и естествени вдлъбнатини, определени като „стъпки”, върху скали има на много места в Европа и Азия,

почитани от населението като стъпки на великани, езически и християнски божества и светци, датирани предимно от бронзовата епоха (II хил. пр н.е.), а някои и по-рано – от неолитната епоха (Формозов 1965: 130–138; Окладников 1983: 311–328).

ЛИТЕРАТУРА

БЮЕ 1971: Български юнашки епос. СбНУ и народопис. Книга LIII. С., 1971.

[BYuE 1971: Balgarski yunashki epos. SbNU i narodopis. Kniga LIII. S., 1971.]

Вековно наследство II 1977: Вековно наследство. Българско народно поетическо творчество. Т. II. С., 1977.

[Vekovno nasledstvo II 1977: Vekovno nasledstvo. Balgarsko narodno poeticheskoto tvorchestvo. T. II. S., 1977.]

Георгиев 1977: Вл. Георгиев. Траките и техният език. С., 1977.

[Georgiev 1977: Vl. Georgiev. Trakite i tehniya ezik. S., 1977.]

Демирев 2013: Вл. Демирев. Топонимия и местно знание. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика. Т. 13. Велико Търново, 2013, 292–317.

[Demirev 2013: Vl. Demirev. Toponimiya i mestno znanie. – V: Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika. T. 13. Veliko Tarnovo, 2013, 292–317.]

Душков 2013: Ж. Душков. Крали Марко и българската топонимия. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика, Т. 13. Велико Търново, 2013, 581–615.

[Dushkov 2013: Zh. Dushkov. Krali Marko i balgarskata toponimiya. – V: Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika, T. 13. Veliko Tarnovo, 2013, 581–615.]

Иванова 1995: Р. Иванова. Епос, обред, мит. С., 1995.

[Ivanova 1995: R. Ivanova. Epos, obred, mit. S., 1995.]

Личковска, Шажинска 1984: К. Личковска, К. Шажинска. Митология на Месопотамия. С., 1984.

[Lichkovska, Shazhinska 1984: K. Lichkovska, K. Shazhinska. Mitologiya na Mesopotamiya. S., 1984.]

Маразов 2010: Ив. Маразов. Боговете на Самотраки. С., 2010.

[Marazov 2010: Iv. Marazov. Bogovete na Samotraki. S., 2010.]

Мелетинский 1976: Е. М. Мелетинский. Поэтика мифа. М., 1976.

[Meletinskiy 1976: E. M. Meletinskiy. Potika mifa. M., 1976.]

Мифы II 1982: Мифы народов мира. Т. 2. М., 1982.

[Mif II 1982: Mifi narodov mira. T. 2. M., 1982.]

Окладников 1983: А. П. Окладников. Из истории древнего искусства Центральной Азии. – В: История и культура Центральной Азии. М., 1983. 311–328.

[Okladnikov 1983: A. P. Okladnikov. Iz istorii drevnego iskusstva Tsentralnoy Azii. – V: Istoriya i kulytura Tsentralnoy Azii. M., 1983. 311–328.]

Петросян 2015: А. Петросян. За произхода на западния Митра и европейските спящи герои. – Български фолклор. 2015, №1, 51–69.

[Petrosyan 2015: A. Petrosyan. Za proizhoda na zapadniya Mitra i evropeyskite spyashti geroi. – Balgarski folklor. 2015, №1, 51–69.]

РБС 1962: Русско-болгарский словарь. М. 1962.

[RBS 1962: Russko-bolgarskiy slovary. M. 1962.]

Стоянов 1997: В. Стоянов. Bulgaro-Turcica I. Етнонимът българи. За българо-тюркските смещения. С., 1997.

[Stoyanov 1997: V. Stoyanov. Bulgaro-Turcica I. Etnonimat balgari. Za balgaro-tyurkskite smesheniya. S., 1997.]

Теодоров 1981: Евг. К. Теодоров. Български народен героичен епос. С., 1981.

[Teodorov 1981: Evg. K. Teodorov. Balgarski naroden geroichen epos. S., 1981.]

Трубачев 1981: О. Н. Трубачев. INDOARICA в Северном Причерноморье. Источники. Интерпретация. Реконструкция. Вопросы языкознания, 1981, №2, 3–21.

[Trubachev 1981: O. N. Trubachev. INDOARICA v Severnom Prichernomorye. Istochniki. Interpretatsiya. Rekonstruktsiya. Vopros yazkoznaniya, 1981, №2, 3–21.]

Формозов 1965: А. А. Формозов. Камень „щеглец“ близ Новгорода и камни-„следовики“. – Советская этнография. 1965, №5, 51–69.

[Formozov 1965: A. A. Formozov. Kameny „shteglets“ bliz Novgoroda i kamni-„sledoviki“. – Sovetskaya etnografiya. 1965, №5, 51–69.]

Цветкова 2016: Л. Цветкова. Местните имена в Трънско. Велико Търново, 2016.

[Tsvetkova 2016: L. Tsvetkova. Mestnite imena v Transko, Veliko Tarnovo, 2016.]

Шмальстиг 1988: У. Р. Шмальстиг. К индоевропейской проблеме (В связи с выходом в свет книги Т. В. Гамкрелидзе и Вяч. Вс. Иванов „Индоевропейский язык и индоевропейцы“). – Вопросы языкознания, 1988, № 1, 32–45.

[Shmalystig 1988: U. R. Shmalystig. K indoeuropeyskoy probleme (V svyazi s vhomom v svet knigi T. V. Gamkrelidze i Vyach. Vs. Ivanov „Indoeuropeyskiy yazk i indoeuropeytsi”). – Vopros yazkoznaniiya, 1988, № 1, 32–45.]

Я открою тебе 1981: Я открою тебе сокровенное слово: Литература Вавилонии и Ассирии. М., 1981.

[Ya otkroyu tebe 1981: Ya otkroyu tebe sokrovennoe slovo: Literatura Vavilonii i Assirii. М., 1981.]

Tischner, H: <http://www.heinrich-tischner.de/22-sp/2wo/wort/alt/m/mer.htm>